

خطاهای قضات

ماهیت، مصادیق و راهکارهای جبران

مؤلف: غلامرضا معصومی

سرشناسه: معصومی، غلامرضا، ۱۳۶۰ - عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام
 Iran. Laws etc. عنوان و نام پدیدآور: خطاهای قضات: ماهیت، مصادیق و
 راهکارهای جبران/ مؤلف: غلامرضا معصومی. مشخصات نشر: تهران: میراث
 فرهیختگان: مؤسسه فرهنگی هنری نوین پژوهش فیاض، ۱۳۹۶. مشخصات
 ظاهری: ۱۶۰ص. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۹۸-۰۰-۱۴۰۰۰۰۰۰ ریال
 فهرست نویسی: فیپا. یادداشت: کتابنامه. موضوع: قاضیان -- ایران -- خطای شغلی.
 Judges -- Iran -- Malpractice. مسؤلیت (حقوق) -- ایران -- آزمون ها و
 تمرین ها. Liability Law -- Iran -- Examinations questions etc.
 اشتباه قضایی - ایران. Judicial error. رده بندی
 کنگره: ۳۹/۷۶۰/۱۶۱۰ KMH. رده بندی دیویی: ۵۵۰۱۴/۳۲۷. شماره
 کتابشناسی ملی: ۱۴۶۶۵۵

خطاهای قضات

ماهیت، مصادیق و راهکارهای جبران

مؤلف: غلامرضا معصومی

طرح جلد و صفحه آرایشی: قیاس (فیاض)

ناشر: میراث فرهیختگان؛ با همکاری مؤسسه فرهنگی هنری «نوین پژوهش فیاض»

چاپ اول / شهریور ۱۳۹۶ شمسی / شمارگان: ۸۰۰ نسخه

بهاء: ۱۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق مادی و معنوی برای مؤلف محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۹۸-۰۰-۱۴۰۰۰۰۰۰

۰۹۱۴ ۸۵ ۱۹۹ ۸۵
 WWW.FARHAYEKHATTegan.COM

فهرست مطالب

۹		مقدمه مؤلف
۱۵		بخش اول: کلیات و چهارچوب نظری
۱۵		فصل اول: مفاهیم
۱۵		۱- مسئولیت
۱۶		۲- خطا
۱۷		۳- خسارت
۱۸		۴- جهل
۲۰		۵- قضا و قاضی
۲۲		مفهوم قاضی در فقه امامیه
۲۳		قضا در اصطلاح عبادات فقه
۲۳		قضا در اصطلاح حقوق
۲۴		۶- فقه
۲۵		۷- تقصیر
۲۶		مفهوم اصطلاحی تقصیر
۲۸		تعریف تقصیر در لسان حقوقدانان
۲۸		تفسیر «تقصیر» در قوانین فرانسه و انگلیس
۲۹		۸- اشتباه
۳۰		فصل دوم: تفاوت اشتباه با الفاظ مشابه
۳۰		الف- تفاوت اشتباه با جهل
۳۱		ب- تفاوت اشتباه با خطا
۳۱		ج- تفاوت اشتباه با سهو
۳۱		د- تفاوت اشتباه با تقصیر

بخش دوم: مسئولیت و انواع آن.....	۳۵
فصل اول: مسئولیت و انواع آن.....	۳۵
۱- مسئولیت حقوقی.....	۳۵
۲- مسئولیت غیر حقوقی.....	۳۵
مسئولیت مدنی.....	۳۹
الف) مفهوم مسئولیت مدنی به معنای عام Senslarge (قراردادی).....	۴۱
ب) مفهوم مسئولیت مدنی به معنای خاص یا مضیق Sensetroit غیر قراردادی، قهری.....	۴۲
مسئولیت مدنی - ضعیف.....	۴۳
فصل دوم: تحلیل حکم مسئولیت ناشی از اشتباه قاضی.....	۴۴
موارد اشتباه قاضی.....	۴۶
انواع اشتباه حکمی.....	۴۹
بخش سوم: مسئولیت مدنی قاضی.....	۵۹
فصل اول: مبنای مسئولیت مدنی قاضی از دیدگاه حقوقدانان.....	۵۹
مبانی نظری.....	۵۹
فصل دوم: گونه‌های تقصیر قضات.....	۶۴
۱- بی‌مبالائی.....	۶۵
۲- بی‌احتیاطی (Recklessness Imprudence).....	۶۵
۳- اهمال carelessness و مسامحه (De Fauz).....	۶۶
۴- عدم مهارت.....	۶۷
فصل سوم: منابع مسئولیت قاضی در حقوق ایران.....	۶۸
الف- منابع مسئولیت مدنی قاضی در حقوق ایران.....	۶۸
ب- منابع مسئولیت مدنی قاضی در فقه امامیه.....	۷۳

نظر فقهای امامیه راجع به اشتباه قاضی و مسئولیت مدنی وی	۷۴
اصول و قواعد کلی	۷۷
فصل چهارم: منابع عدم جبران خسارت قاضی یا مسقطات ضمان در فقه امامیه ...	۹۵
۱- قاعده‌ی «احسان»	۹۵
۲- قاعده‌ی «استیمان»	۱۰۱
فصل پنجم: مطاعه تطبیقی	۱۰۴
مبنای مسئولیت قاضی در حقوق فرانسه	۱۰۴
مبنای مسئولیت مدنی قضات در حقوق آمریکا	۱۰۷
مبنای مسئولیت مدنی قاضی در حقوق انگلیس	۱۱۱
بخش چهارم: جبران ضرر و زیان	۱۱۵
مقدمه	۱۱۵
فصل اول: جبران ضرر و زیان ناشی از اشتباه قاضی	۱۱۵
تعریف ضرر	۱۱۶
شرایط ضرر قابل مطالبه	۱۱۷
انواع ضرر و زیان	۱۲۰
فصل دوم: مسئول جبران اشتباه قاضی	۱۲۶
چگونگی جبران خسارت	۱۲۷
فصل سوم: طرق جبران خسارت	۱۲۸
شیوه‌ی جبران خسارت معنوی در فقه	۱۲۹
ضرورت جبران خسارت معنوی در حقوق	۱۳۳
ضرورت جبران خسارت معنوی از در فقه	۱۳۹
نتیجه‌گیری از مطالب کتاب	۱۴۶
منابع و مأخذ کتاب	۱۴۸

۱۴۹..... منابع فارسی و عربی

۱۵۹..... منابع انگلیسی

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

امروزه با توجه به پیچیدگی جرایم، وظیفه قضات در رسیدگی و صدور حکم از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است؛ قضاتی که وظیفه‌شان حراست از جان و مال و ناموس شهروندان است. کوچکترین بی‌تفاتی و اشتباه ممکن است به خسارات بزرگ مادی و معنوی منجر شود و حتی حق حیات انسانی را سلب کند.

تا نیمه‌ی اول قرن بیستم قضات دارای قدرت مطلق در صدور رأی بودند و این‌طور تلقی می‌شد که آنها دارای نوعی مصونیت هستند اما این امر دوام نیاورد و جنبشهای فکری نوظهور این وضع را به چالش کشید و اصل این مصونیت را زیر سؤال بردند و به تدریج توانستند موادی را در تازین برای اشتباه یا تقصیر قضات تصویب کنند نتیجه آن شد که امروزه اکثر نظامهای حقوقی دنیا با واقع نظر از اختلاف در ماهیت این نظامها، اصل مسأله جبران خسارت را مورد پذیرش قرار دادند.

در باب جبران خسارت قاضی در نظام حقوقی ایران نیز اینگونه مقرر شده که اگر تقصیری در صدور حکم مبنی بر اشتباه احراز گردد، او مسئول جبران خسارت خواهد بود و صلاحیت این احراز در دست دادسرا بوده و انتظامی قضات است. دلایل این امر نیز مرهون آیات، روایات و همچنین قواعدی در فقه امامیه، همچون قاعده‌ی «لاضرر»، «تسبیب» و... است که نقطه‌ی مشترک همه آنها تأکید بر جبران خسارت است.

قانونگذار در ایران با توجه به اصل ۱۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی، اصل جبران خسارت و مسئولیت دولت و قضات را در صورت اشتباه به رسمیت شناخته و ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ نیز با تکرار مفاد این ماده، آن را مورد تأکید قرار داده است.

قضاوت در اسلام و بخصوص در فقه امامیه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و شعبه‌ای از ولایت تلقی می‌گردد. در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

اینچنین آمده است که: «مسأله قضا در رابطه با پاسداری از حقوق مردم در خط حرکت اسلامی به منظور پیشگیری از انحرافات موضعی در درون امت اسلامی امری است حیاتی، از اینرو ایجاد سیستم قضایی بر پایه‌ی عدل اسلامی و متشکل از قضات عادل و آشنا به ضوابط دقیق دینی پیش‌بینی شده است این نظام بدلیل حساسیت بنیادی و دقت در مکتبی بودن آن لازم است به دور از هر نوع رابطه و مناسبات ناسالم باشد.»

بنابراین اصل در قضا ایجاد و اجرای عدالت است و احقاق حق و رفع خصومت اما مواردی هم در این باب است خود امر قضا، نقض در قانون بشری، نابسامانی در سیستم قضائی، تعدد مراجع حقیقاتی قضائی، ضعف در تحقیقات مقدماتی، عدم احاطه کامل قضات به جرائد امر، شبهه در تشخیص موضوع یا تطبیق آن بر حکم، تقصیر و... موجب بالا رفتن صریب خطای قضات گردیده است اما مهم آن بود که امروزه تفکر مصون بودن حاکمیتها یا قضات، اقتدار و مطلق‌العنان بودن آنها در اتخاذ تصمیم‌های صادره در مقابل شهروندان و به تبع آن سوءاستفاده یا اضرار آنها به شهروندان در بعضی موارد به بوته‌ی فراموشی سپرده شده است و بالاتر از آن اینکه قانونگذار مسأله خطا و اشتباهی قضات را بعنوان یک اصل پذیرفته است.

در فقه امامیه ولایت قاضی بسیار امر مهمی تلقی شده و برای گزینش افراد جهت امر قضا پروسه‌های سخت و دقیقی در نظر گرفته شده، و ولایت قاضی، ولایت پیامبران و جانشینان او تلقی می‌گردد چراکه در اسلام اولین قاضی خود پیامبر بوده و قرآن نیز بر مسأله قضاء در موارد گوناگون اشاره کرده است از جمله در جریان حضرت داود که می‌فرماید: «يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ

الْهُوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ»^۱

ای داوود ما تو را در زمین خلیفه (و جانشین) گردانیدیم پس میان مردم به حق داوری کن و زنهار از هوس پیروی مکن که تو را از راه خدا به در کند. در حقیقت کسانی که از راه خدا به در می روند به (سزای) آنکه روز حساب را فراموش کرده‌اند عذابی سخت خواهند داشت.

از اینرو در باب قضات، شرایط و آداب آن بحثهای فراوانی مطرح گردید که علاقه‌مندان می‌توانند برای مطالعه بیشتر به آن رجوع کنند اما از آنجا که تحقیق ما پیرامون اشتباه قاضی و راههای جبران آن از منظر فقه امامیه است، تمرکز نگارنده بیشتر بر همین امر خواهد بود.

در باب اشتباه قاضی، آئین دادرسی مردم در از عالی کشور و همچنین دادسرا و دادگاه انتظامی قضات بر تخلف قضات نظارت می‌کنند و کوچکترین تصمیم قاضی برای صدور رأی باید مستند به قانون و مواد قانونی باشد. از طرف دیگر این امر نیز مغضوب نبوده که قضات افرادی غیر معصوم و جائز الخطا هستند بر همین اساس مقنن در احکام قطعی نیز راهی برای رفع اشتباه قرار داده است؛ از جمله در ماده ۲۳۵ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری و همچنین ماده ۳۲۶ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب سال ۱۳۷۹ بر این امر تأکید می‌کند، در صورتی که قاضی صادرکننده متوجه اشتباه خود شود یا قاضی دیگری پی به اشتباه رأی صادره ببرد به نحوی که اگر به قاضی صادرکننده رأی تذکر دهد متنبه شود و یا قاضی صادرکننده رأی، صلاحیت رسیدگی را نداشته باشد یا بعداً

کشف شود که قاضی فاقد صلاحیت برای رسیدگی بوده، آرای دادگاههای عمومی و انقلاب، نقض می‌گردد.

۱۳۹۶/۰۶/۱۰

مصادف با عید سعید قربان

تهران، غلامرضا معصومی

www.ketab.ir